

ANDRZEJ JANOWSKI*

Aggersborg. The Viking-Age settlement and fortress, red. Else Roesdahl, Søren M. Sindbæk, Anne Pedersen, David M. Wilson. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter, t. 82, Højbjerg: Jysk Arkæologisk Selskab 2014, ss. 478.

Aggersborg był największą twierdzą Danii okresu przedwikingińskiego i wikingińskiego, i jednym z największych przedsięwzięć budowlanych tamtych czasów. Dziś stanowi natomiast jeden z najważniejszych monumentów przeszłości i świetności duńskiej państwowości. Nie powinno zatem dziwić, że badania na tym arcyważnym obiekcie podjęto już w roku 1945. Prace prowadzone przez Muzeum Narodowe Danii trwały do 1952 r. Ich autor – Carl Georg Schultz – nie zdołał jednak opublikować efektów swoich działań, zmarł bowiem niespodziewanie w 1958 roku. Jego następcy od dłuższego czasu nosili się z zamiarem wydania drukiem wyników jego badań, a także prac późniejszych. Ich starania przyniosły efekt dopiero w 2014 r., ale za to jednocześnie w języku duńskim i angielskim. Monografia ukazała się jako kolejne tomy serii wydawniczej „Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter” wydawanej przez Uniwersytet w Aarhus. Wersja duńska zatytułowana *Aggersborg i vikingetiden. Bebyggelsen og borgen* (red. Else Roesdahl, Søren M. Sindbæk, Anne Pedersen) zajmuje tom 81 i jest obszerniejsza (543 strony) od wersji angielskiej zawartej w tomie 82 (478 stron) i będącej podstawą niniejszej recenzji¹.

Książka składa się z ośmiu rozdziałów (s. 11-414) podzielonych dodatkowo na podrozdziały, uzupełnionych sześcioma załącznikami (s. 414-425). Bibliografia (s. 451-473) zebrana została na końcu książki zbiorczo dla całego tomu, przy czym odwołania do cytowanej literatury (s. 427-450) również znajdują się w przypisach umieszczonych zbiorczo na końcu książki, przed bibliografią, co nieznacznie utrudnia korzystanie z niej. Na samym końcu umieszczono indeksy (s. 473-478), a całości dopełniają trzy dużego formatu plany umieszczone za obwolutą.

Układ książki jest przejrzysty, choć z racji podejmowanych zagadnień niektóre wątki powtarzają się kilkakrotnie. Pierwsze trzy rozdziały wprowadzają czytelnika w historię badań i ich strategię. Rozdział I (s. 11-16 – Introduction – Else Roesdahl, Søren M. Sindbæk)

---

* Instytut Archeologii i Etnologii PAN, ul. Kuśnierska 12/12a, 70-536 Szczecin, a.janowski@ia-epan.szczecin.pl

¹ Różnice w objętości obu wersji wynikają z niewielkich różnic w treści książek. W wersji duńskiej w rozdziałach 4. i 5. na końcu umieszczone zostały dodatkowe katalogi o objętości 29 (podrozdział 4.6.) i 5 stron (podrozdział 5.12.), a niektóre podrozdziały (m.in. 2.2. i 2.3.) są bardziej rozbudowane i kilkakrotnie obszerniejsze.

to po prostu Wprowadzenie, z którego dowiadujemy się, że zanim powstał gród, w miejscu tym istniało nieufortyfikowane osiedle zniszczone w 2. połowie X wieku. Powstała potem forteca miała kształt koła o średnicy 240 m. Na końcach dwóch przecinających się na środku osi znajdowały się cztery bramy, a zabudowę tworzyło przypuszczalnie 48 identycznych domów o długości około 32 m każdy, umieszczonych po 12 w każdej z ćwiartek.

Rozdział 2 (s. 17-52 – Aggersborg's location and history) przynosi podstawowe informacje na temat obiektu i został podzielony na mniejsze części. Podrozdział 2.1. Situation (s. 17-30 – Else Roesdahl) omawia położenie grodu. Aggersborg ulokowano nad Limfjorden przecinającym Półwysep Jutlandzki w jego części północnej. Był on dogodnie położony z naturalnym zabezpieczeniem z trzech stron. Umieszczenie takie stanowiło o znaczeniu grodu na głównym szlaku z Europy Zachodniej na Bałtyk, Limfjord pozwalał bowiem skrócić drogę na Morze Północne i ominąć zdradliwy półwysep Skav. Co prawda brak pewności, czy pełne przejście od zachodu na pewno istniało w X w. (w XII w. zostało zamulone/zasypane), niemniej jednak i tak korzystano z tego szlaku. Niewykluczone, że w okresie istnienia fortecy funkcjonowało jeszcze także przejście wodne w kierunku północnym. Autorka omawia każdą z tych dróg, a także szlaki lądowe łączące Aggersborg z południem i północą kraju.

Po zarysowaniu ogólnej sytuacji przyszedł czas na omówienie tła osadniczego i sytuacji kulturowej w najbliższej okolicy (podrozdział 2.2. Viking-Age finds from the Limfjord region – s. 31-37 – Anne Pedersen). Pojedyncze groby, niekiedy skupione w większe cmentarzyska, to na ogół pochówki ciałopalne lub szkieletowe pod kurhanami. Najlepiej wyposażone z nich datować można na X w., choć te zawierające elementy rzędu i wyposażenie wojownika konnego pochodzą z 2. połowy X wieku. W okolicy fortecy znajduje się 13 kamieni runicznych, których obecność podobnie jak i bogate groby można łączyć z kontrolą terytorium i podróżujących po szlakach. W porównaniu z innymi terenami Danii uwagę zwraca stosunkowo mała liczba znalezisk ze szlachetnego metalu (13 szt.) oraz zaledwie cztery skarby monet i trzy skarby mieszane zawierające także biżuterię i srebro w kawałkach. Najstarszy depozyt pochodzi z około 900 r., reszta jest młodsza – z około połowy XI wieku. W dwóch z nich znajdują się elementy świadczące o wyraźnych kontaktach z Wyspami Brytyjskimi.

Kolejna część (podrozdział 2.3. Aggersborg through history – s. 38-44 – Else Roesdahl) to krótka historia miejsca. Budowę fortecy poprzedzało wcześniejsze osadnictwo otwarte. Sama forteca istniała krótko i w jej miejscu nie powstało kolejne osiedle. W związku z powyższym na pewno nie tutaj znajdowała się wymieniana w późniejszych źródłach pisanych siedziba dworu króla Knuta IV Świętego (1043-1086). W rękach monarchów Aggersborg pozostawał aż do 1579 r., kiedy to stracił znaczenie strategiczne i przekazany został w ręce prywatne.

Podrozdział 2.4. The place-name Aggersborg (s. 45 – Gordon Albøge, Peder Gammeltoft) to krótkie rozważania na temat samej nazwy Aggersborg, która oznacza tyle co „forteeca w miejscu zwanym Akaer”.

W ostatniej części tego rozdziału rekapitulowano historię badań (podrozdział 2.5. History of the Aggersborg project – s. 46-51 – Else Roesdahl). Wiedza o istnieniu w Aggersborgu niezwykle miejsca pochodzi już z XVII i XVIII w., a w XIX w. pierwsze znaleziska wzbudziły poważniejsze zainteresowanie. Pierwszy rysunek fortecy powstał w 1906 roku. W latach 1945-1952 badania na terenie grodziska prowadził wspomniany C.G. Schulz (†1958). Obiekt rozbudzał jednak wyobraźnię badaczy. Ponieważ w okresie tym badaniom poddano także inne fortece tego typu, zaczęły powstawać na ich temat coraz liczniejsze

artykuły. W sposób szczególny na interpretacji i postrzeganiu kolistych grodów, w tym Aggersborga, zaważyły zwłaszcza publikacje Olafa Olsena, który zinterpretował je jako obozy szkoleniowe wojowników Kanuta Wielkiego i Swena Widłobrodego przed wyprawą na Anglię w 991 roku. Dopiero przeprowadzone w 1979 r. badania dendrochronologiczne drewna z Trelleborga wykazały, że są one starsze.

Rozdział 3 (s. 53-80 – Terminology and general plans. Excavation. Documentation) poświęcony został zagadnieniom związanym *stricte* z pracami terenowymi. Omówiono sposób prowadzenia prac i nazewnictwo, zaprezentowano zbiorcze plany poszczególnych sekwencji wykopów oraz te powstałe w wyniku badań nieinwazyjnych (podrozdział 3.1. Terminology and general plans – s. 53-63 – Else Roesdahl, Søren M. Sindbæk), a także sposoby dokumentacji, inwentaryzacji i rejestracji źródeł ruchomych i struktur osadniczych (podrozdział 3.3. Documentation and registration – s. 78-80 – Søren M. Sindbæk, Else Roesdahl). Nieco szerzej niż poprzednio przedstawiono ponownie historię badań, charakteryzując także postulaty badawcze i założenia na przyszłość (podrozdział 3.2. The excavations: strategy and process – s. 64-77 – Søren M. Sindbæk).

W rozdziale 4. The Viking-Age settlement (s. 81-137 – Søren M. Sindbæk) zaprezentowane zostały wyniki badań i obserwacji osadnictwa poprzedzającego powstanie grodu. W sposób całkowicie niezamierzony, zakrojone na szeroką skalę badania fortecy stały się okazją do pierwszych wielkopłaszczyznowych badań osiedla otwartego z okresu wikingów. Dość powiedzieć, że z około 19 500 obiektów zaledwie 250 związanych jest z okresem funkcjonowania grodu, a pozostałe składają się na osiedla je poprzedzające. Najstarsze ślady działalności człowieka w tym miejscu sięgają już późnej epoki kamienia i z różnym natężeniem osadnictwo trwało tu aż do początku okresu wikingów. Mięszczość nawarstwień nie przekraczała 2 m. Na zabudowę osiedla składało się 15 budynków słupowych ułożonych na osi W-E. Biorąc pod uwagę rozmiary (budynki A, C, D, F, GS od 20,50 do 40,90 m długości) i obecność podziałów wewnętrznych (palenisko, piec), pięć z nich można za budynki mieszkalne, a pozostałe (budynki B, E, GN, L, H, K, XA, XB, XC, XD – brak niektórych elementów, nieco mniejsze – od 12,70 do 25,50 m długości) za zabudowania gospodarcze. Oprócz budynków słupowych odkryto także 150 tzw. budynków zagłębionych [ang. *sunken-features*] o na ogół kolistym lub owalnym kształcie (113 obiektów), rzadziej czworobocznych o zaokrąglonych narożnikach (16 obiektów) lub kwadratowych (4-5 obiektów). Ich dach oparty był na dwóch przeciwległych słupach (socha), co pozwala stwierdzić, że, podobnie jak budynki słupowe, większość (2/3) ustawiona była na osi W-E. Ich wymiary wynosiły od 2,20 do 4 m (w większości 2,80-3,20 m), a głębokość 0,60-0,70 m. Przeznaczenie tzw. budynków zagłębionych nie jest jasne. Odkryto je głównie w rejonie późniejszej wschodniej bramy, a na wypełnisko składały się popiół i spalenizna. Najpewniej przypisać należy im funkcję gospodarczo-rzemieślniczą, choć obiekt 249 potraktowany został jako miejsce składania ofiar ze zwierząt. W większości przypadków brak podstaw do bardziej precyzyjnego datowania tych struktur, choć szacuje się, że obiektów takich było około 300, co pozwala sądzić, że w ciągu 200 lat użytkowania osiedla w użyciu jednocześnie było 20-30 obiektów.

Na podstawie dokonanych obserwacji wydzielono dwie fazy użytkowania osiedla: starszą (do około 850 r.) i młodszą (lata 850-975). Większość budynków słupowych związana jest z pierwszą z nich. W 2. połowie X w. zabudowania osiedla zostały całkowicie zniszczone, by zrobić miejsce dla przyszłej twierdzy.

Rozdział 5. The fortress (s. 139-208) poświęcony został tylko i wyłącznie fortecy. W kolejnych częściach szczegółowo omówiono sposób konstrukcji i wykonania: umocnień (pod-

rozdział 5.2. The wooden construction of the rampart – s. 141-150 – Søren M. Sindbæk; podrozdział 5.3. The make-up of the rampart – s. 151-154 – Søren M. Sindbæk), bram (podrozdział 5.4. The four gateways – s. 155-160 – Søren M. Sindbæk) oraz ławy i rowu poprzedzającego wał (podrozdział 5.5. Berm and ditch – s. 161-164 – Søren M. Sindbæk), a także ulic (podrozdział 5.6. The street system – s. 165-166 – Søren M. Sindbæk), budynków (podrozdział 5.7. The buildings of the fortress – s. 167-177 – Søren M. Sindbæk) oraz jednostki miary i materiały użyte w trakcie budowy (podrozdział 5.9. The units of measurement and the materials used in building the fortress – s. 180-183 – Søren M. Sindbæk). Porównanie Aggersborga z Trelleborgiem i Fyrkat wskazuje, że w pomiarach stosowano najpewniej rzymską stopę (29,6 cm), choć wyniki nieznacznie się różnią – Trelleborg 29,5 cm, Fyrkat 29,33 cm, Aggersborg 29,4 cm. Biorąc pod uwagę rozmiary fortecy, na jej budowę potrzeba było około 10 000-15 000 m³ ziemi, co oznaczało zdjęcie warstwy o miąższości 25-40 cm z przestrzeni 25 ha oraz wycięcie 35-40 ha lasu z drzewami w wieku 120-200 lat. Tylko Danewirke był większym przedsięwzięciem budowlanym przedwikingińskiej i wikingińskiej Danii. Gród ma średnicę dokładnie 241,5 m, a kolisty wał o szerokości 9 m i długości 760 m zamyka obszar 4,6 ha. Umocnienie o konstrukcji ziemnej wzmocniono wewnątrz pionowymi dębowymi słupami. Poprzedza je rów o V-kształtnym przekroju i głębokości 1-1,5 m. Od czterech ustawionych zgodnie z kierunkami świata bram wiodły do wnętrza drewniane ulice przecinające się w centrum.

Tylko kilka zabytków można powiązać z okresem istnienia grodu. Traktuje o nich podrozdział 5.8. Finds of objects and the function of the fortress (s. 178-179 – Søren M. Sindbæk). Kultura materialna mieszkańców nie różniła się od tej na sąsiednich „zwykłych” osiedlach. Znaleźiska broni podobnie jak w Fyrkat czy Trelleborgu są nieliczne. Nie można wykluczyć prowadzenia w fortecy działalności rzemieślniczej (rogownictwo, obróbka drewna, złotnictwo i kowalstwo), a obecność przęślików sugeruje stały pobyt kobiet. Daje to obraz osadniczego charakteru osiedla, które było nie tylko fortecą, ale miejscem normalnej codziennej aktywności.

Niezwykle istotny rozdział książki stanowi część, w której Aggersborg porównano z innymi kolistymi fortecami Danii (podrozdział 5.10. Aggersborg and other fortresses – s. 184-202 – Søren M. Sindbæk). Podobieństwa między Trelleborgiem, Fyrkat i Aggersborgiem wskazują na jednolitą myśl przewodnią i być może jednego autora i mistrza budowlanego, choć każda z nich nieco różni się od pozostałych. Różnice dotyczą rozmiarów, długości budynków czy szczegółów konstrukcji umocnień. Autorzy całkiem logicznie sądzą, że może być to spowodowane różnicami w chronologii – następstwo czasowe i postęp, ewolucję w technice budowy. Zjawisko takie istotnie można dostrzec. Olaf Olsen, badacz Fyrkat sugerował następstwo Trelleborg – Aggersborg – Fyrkat. Autorzy monografii Aggersborga skłaniają się do stwierdzenia, że to właśnie ta forteca jest najstarsza, i proponują następujący ciąg chronologiczny: Aggersborg – Fyrkat – Trelleborg, a dalej Nonnebacken – Borgeby i Trelleborg 2 faza. W Danii brak wcześniejszych podobnych obiektów i według wszelkiego prawdopodobieństwa wzorców dla kolistych grodów poszukiwać należy gdzieś w Europie Zachodniej. W X w. dominowały w niej jednak małe fortece – siedziby feudałów, którym daleko do grodów typu Trelleborg, podobnie jak budowlom z Wysp Brytyjskich często wykorzystujących starsze rzymskie umocnienia. Zbliżone rozwiązania znaleźć można co prawda u Słowian Zachodnich, są one jednak współczesne lub młodsze od duńskich. Najbliższą analogią wydają się zatem koliste umocnienia z terenu dzisiejszej Holandii datowane na koniec IX w. (na ten temat szerzej por. ten Harkel 2013).

Kolejny podrozdział (5.11. The dating of Aggersborg – s. 203-208 – Else Roesdahl, Søren M. Sindbæk) traktuje nieco szerzej o podstawach datowania. Niestety w Aggersborgu brak drewna do analiz dendrochronologicznych oraz większej liczby materialnych wyznaczników chronologii. Brakuje też śladów napraw budynków i umocnień, co wskazuje na krótkie użytkowanie miejsca, a nieobecność w najbliższej okolicy cmentarzyska mogłaby nawet wskazywać na nieukończenie grodu i brak stałego zamieszkania. W konkluzji autorzy doszli do wniosku, że twierdza powstała w odpowiedzi na chwilowe zapotrzebowanie, w związku z ówczesną sytuacją polityczną, i została opuszczona, gdy ta się zmieniła. Użytkowano ją przypuszczalnie około 15 lat.

Najobszerniejszy fragment monografii stanowi omówienie źródeł ruchomych (rozdział 6. The finds – s. 209-372), które scharakteryzowano w kontekście ogólnoduńskim. Podstawą opracowania stały się 43 000 fragmentów naczyń (81 z epoki kamienia, 5500 z epoki żelaza, 29 500 z okresu wikingów, 135 średniowiecznych i 8100 nowożytnych – podrozdział 6.3. Pottery – s. 214-234 – Hans Jørgen Madsen, Søren M. Sindbæk), materiały budowlane (w tym 85 nitów – podrozdział 6.2. Remains of building materials and larger objects – s. 211-213 – Andres Dobat, Else Roesdahl), zabytki z kamienia (430 przedmiotów, w tym 277 ze steatytu i 153 ośelki – podrozdział 6.4. Soapstone vessels and whetstones – s. 235-253 – Heid Gjøstein Resi, Helge Askvik), przedmioty związane z zajęciami domowymi (110 przedmiotów w tym 13 steatytowych pojemników na żar, 4 żarna, rożen żelazny, 5 rękojeści z poroża, łyżka z brązu oraz 83 noże i 3 krzesiwa żelazne – podrozdział 6.5. Domestic equipment – s. 254-261 – Andres Dobat, Anne Pedersen, Else Roesdahl, Søren M. Sindbæk), przedmioty osobiste (105 przedmiotów, w tym 15 kluczy, 8 kłódek, 3 zamknięcia kłódek, 3 okucia, około 40 grzebieni i ich fragmentów, 3 pincety, 28 szpil/szydeł z poroża i kości, 2 pionki od gier, hetka, topór, odważnik – podrozdział 6.6. Small objects and personal equipment – s. 262-278 – Hans Jørgen Madsen, Unn Pedersen, Else Roesdahokołol, Soren M. Sindbæk), biżuteria, elementy stroju i amulety (25 przedmiotów – podrozdział 6.7. Dress accessories and personal ornaments of metal. Amulets – s. 279-289 – Anne Pedersen, Else Roesdahl, James Graham-Campbell), a także paciorki i wyroby ze szkła oraz kamieni półszlachetnych i bursztynu (około 150 przedmiotów – podrozdział 6.8. Beads, amber and glass – s. 290-297 – Ulf Näsman). W dalszej kolejności omówiono również monety (4 szt. – podrozdział 6.9. Coins – s. 298-301 – Jens Christian Moesgaard, Jørgen Steen Jensen), 26 elementów uzbrojenia (głowica miecza i 25 grotów strzał – podrozdział 6.10. Weapons – s. 302-305 – Anne Pedersen, Else Roesdahl), przedmioty związane z transportem (23 zabytków – m.in. ostrogi, wędzidła, raki, łyżwy kościane – podrozdział 6.11. Riding and skating – s. 306-312 – Anne Pedersen, Else Roesdahl), z rolnictwem i rybołówstwem (26 zabytków – podrozdział 6.12. Agricultural and fishing tools – s. 313-316 – Else Roesdahl), tkactwem (ponad 240 przedmiotów w tym m.in.: 128 przęślików, 94 ciężarki tkackie i kilka tkanin – podrozdział 6.13. Textile equipment, textile impressions – s. 317-329 – Sarah Croix, Else Roesdahl, Lise Bender Jørgensen), a także narzędzia (około 20 zabytków – podrozdział 6.14. Tools – s. 330-336 – Else Roesdahl). Scharakteryzowano także surowiec, półprodukty i odpady produkcyjne (około 70 przedmiotów – podrozdział 6.15. Raw material, rough-outs, waste – s. 337-345 – Andres Dobat, Unn Pedersen, Heid G. Resi, Else Roesdahl), przedmioty o nieokreślonej funkcji (około 50 przedmiotów – podrozdział 6.16. Objects of unknown use – s. 346-351 – Andres Dobat, Unn Pedersen, Anne Pedersen, Else Roesdahl), zabytki prehistoryczne (około 5800 przedmiotów, w tym 5650 to ceramika – podrozdział 6.17. Prehistoric objects – s. 352-353 – Hans Jørgen Madsen, Anne Pedersen, Else Roesdahl), a także średniowieczne i późniejsze (około 8500 przedmiotów,

w tym 8235 to ceramika – podrozdział 6.18. Objects from the medieval and later periods – s. 354-360 – Jørgen Steen Jensen, Hans Jørgen Madsen, Anne Pedersen, Else Roesdahl). Opracowanie wykonano w ramach 15 mniejszych części, klasyfikując zabytki stosownie do funkcji lub surowca, z których je wykonano. Niestety, przyjęty podział jest niekiedy mało przejrzysty i *de facto* przedmioty z tego samego surowca znalazły się w kilku rozdziałach (np. wyroby ze steatytu w podrozdziałach 6.4, 6.5 i 6.15 czy poroże i kości w podrozdziałach 6.6, 6.11, 6.13, 6.15, 6.16), podobnie jak zabytki o jednej funkcji (np. topór w podrozdziale 6.6, a pozostałe militaria w 6.10), a niekiedy też przedmioty o kilku funkcjach w jednym. Sądzę, iż bardziej praktyczny byłby podział ze względu na wykorzystany surowiec, co pozwoliłoby omówić też zagadnienie produkcji przedmiotów w kontekście pozostawionych odpadów i półproduktów.

Odkryte w trakcie badań zabytki potwierdzają zainteresowanie tym terenem, począwszy od neolitu przez okres rzymski, a po zaprzestaniu użytkowania twierdzy okresu wikingów także w średniowieczu i później. Większość przedmiotów wyprodukowano na miejscu, choć są wśród nich także wyroby importowane: ułamki naczyń typu Tating i monety wskazują na kontakty z Europą Zachodnią, surowce kamienne, jak bazalt, steatyt i oselki pochodziły z Norwegii. Z Wysp Brytyjskich przybyło jedno okucie końca pasa oraz okucia emaliowane, a kontakty ze „wschodem” potwierdzają znaleziska słowiańskich naczyń.

W rozdziale 7. Zoological finds omówione zostały szczątki zwierzęce (s. 373-381 – Tove Hatting, Knud Rosenlund), które znaleziono w łącznej liczbie 7100 (w tym 3707 zidentyfikowanych pod względem gatunku). Większość z nich (82,9% – 3075 kości) to szczątki ssaków z dominacją bydła (42,6%), owcy/kozy (23,5%) i świni (20%). Stosunkowo liczne są także szczątki koni (11,6%). Prawie całkowicie brak natomiast kości ssaków dzikich, co wskazuje na znikome znaczenie łowiectwa w pozyskiwaniu pożywienia. Odmienne jest w przypadku ryb morskich (13,5%), wśród których dominują szczątki belony (44,6%), flądry (34,3%) i dorsza (15,9%). Najmniejszy udział w diecie mieszkańców Aggersborga miały ptaki (3,3%), w tym gęś (46,6%) i kura (24,2%).

Rozdział 8. The purpose of the fortress (s. 383-414 – Else Roesdahl, Søren M. Sindbæk) to nie tylko podsumowanie wcześniejszych wywodów, ale bodaj najważniejsza część całej monografii, w której podjęto rozważania o przyczynach powstania fortecy. Te według autorów trudno jednoznacznie wyjaśnić, brakuje bowiem jakichkolwiek źródeł pisanych traktujących o nich. Grody powstały z inicjatywy Haralda Sinozębego (959-987) i tworzyły trzon jego władztwa. Aggersborg wzniesiono w centrum najbogatszego regionu Danii i najbliższej Norwegii, której Harald także był królem. Starsze teorie zakładały, że budowniczym był Swen Widłobrody, miały one być m.in.: obozami treningowymi przed atakiem na Anglię (ten miał jednak miejsce jakiś czas po zaprzestaniu użytkowania grodów), centrami kontroli podległego społeczeństwa oraz miejscami obrony przed cesarstwem niemieckim, pojawiały się też i inne teorie. Lokalizacja fortecy na szlaku komunikacyjnym bez wątpienia wpływała na jej funkcję. Fortece tworzone w strategicznych obronnych pozycjach, ale tylko Aggersborg powstał na szlaku i mógł pełnić rolę centrum handlu – choć brak na to przekonujących dowodów.

Monografia Aggersborga to pozycja niezwykle potrzebna, która uzupełnia naszą wiedzę na temat historii Danii w 2. połowie X wieku. Autorzy nie ustrzegli się drobnych potknięć i powtórzeń, które znaleźć można w szeregu prac, z rozbudowanym zasobem źródeł opracowywanym przez szersze grono specjalistów, z których każdy tworzy swoją część, nie mając głębszej wiedzy o treści pozostałych rozdziałów. Nie zmienia to jednak faktu, że książka rzuca nowe światło na jeden z najważniejszych obiektów duńskiego dziedzictwa

narodowego i stanowi wypełnienie luki w opublikowanych wcześniej materiałach z fortecy w Fyrkat (Olsen i Schmidt 1977; Roesdahl 1977), Trelleborgu (Nørlund 1948; Bonde i Christensen 1984; Christensen 1984; Nielsen 1990) i Borgeby (Rosborn 1986; Mårtensson 1997; Svanberg i Söderberg 1998), spinając je wszystkie wspólną klamrą. Aggersborg był największą z kolistych twierdz, a dziś jest być może najważniejszym świadkiem organizacji społecznej i władzy monarszej ówczesnej Danii oraz kluczem do zrozumienia przemian społeczno-politycznych, które następowały na tym terenie w 2. połowie X wieku.

LITERATURA

- Bonde N., Christensen K. 1984, Trelleborgs Alder. Dendrokronologisk Datering, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1982, s. 111-152.
- Christiansen T.E. 1984, Trelleborgs Alder. Archaeologisk Datering, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1982, s. 84-110.
- Dobat A.S. 2009, Die südkandinavischen Burgen vom Typ Trelleborg, w: *Ringwälle und verwandte Strukturen des ersten Jahrtausends n. Chr. an Nord- und Ostsee*, red. M. Segschneider, Neumünster, s. 51-70.
- Mårtensson A.W. 1997, Borgeby, *Skalk* 1997 (2), s. 10-16.
- Nielsen L.C. 1990, Trelleborg, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1990, s. 105-178.
- Nørlund P. 1948, *Trelleborg*, Nordiske Fortidsminder 4 (1), København.
- Olsen O., Schmidt H. 1977, *Fyrkat. En jysk vikingeborg, I Borgen og bebyggelsen*, Nordiske Fortidsminder, Serie B 3, København.
- Roesdahl E. 1977, *Fyrkat. En jysk vikingeborg, II Oldsagerne of gravpladsen*, Nordiske Fortidsminder, Serie B 4, København.
- Rosborn S. 1986, *Borgeby. Medeltidsborgen vid Lödde å*, Malmö.
- Svanberg F., Söderberg B. 1998, *Den vikingatida borgen i Borgeby*, Malmö.
- Harkel L. 2013, A Viking Age Landscape of Defence in the Low Countries? The ringwalburgen in the Dutch Province of Zeeland, w: *Landscapes of Defence in Early Medieval Europe*, red. J. Baker, S. Brookes, A. Reynolds, Turnhout, s. 223-259.

